

Посаднєва О.М.

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Херсонського національного технічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8721-5124>

Posadnieva Oksana

Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor
Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance
Kherson National Technical University

ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ: ПРОБЛЕМАТИКА СПРИЙНЯТТЯ

SMALL BUSINESS TAXATION: THE PROBLEM OF ACCEPTANCE

У статті розглянуто проблематику існування альтернативних систем оподаткування для малого бізнесу в Україні з позиції їх сприйняття платниками податків. У дослідженні наголошується, що ставлення до податків формується на основі економічної освіченості населення. Нині через масові ухилення великого бізнесу провідні економісти і міжнародні кредитори наголошують на необхідності зміни спрощеної системи оподаткування або на її повному скасуванні, що негативно сприймається платниками податків. Платники податків здебільшого вважають, що податки на підприємництво є завищеними і їх потрібно зменшувати. Ці абсолютно протилежні думки приводять до необхідності віднаходження компромісного рішення щодо оподаткування малого бізнесу. У статті наголошується, що скасування спрощеної системи оподаткування є не на часі, оскільки малий бізнес створює робочі місця, а це зменшує напругу у суспільстві. Спрощення адміністративних технологій для малого бізнесу вимагає загальної системи оподаткування, після чого ці дві системи можна буде консолідувати.

Ключові слова: платники податків, суб'єкти господарювання, спрощена система, єдиний податок, малий бізнес, ставлення до податків.

В статті розглянуто проблематику існування альтернативних систем оподаткування для малого бізнесу в Україні з позиції їх сприйняття платниками податків. У дослідженні наголошується, що ставлення до податків формується на основі економічної освіченості населення. Нині через масові ухилення великого бізнесу провідні економісти і міжнародні кредитори наголошують на необхідності зміни спрощеної системи оподаткування або на її повному скасуванні, що негативно сприймається платниками податків. Платники податків здебільшого вважають, що податки на підприємництво є завищеними і їх потрібно зменшувати. Ці абсолютно протилежні думки приводять до необхідності віднаходження компромісного рішення щодо оподаткування малого бізнесу. У статті наголошується, що скасування спрощеної системи оподаткування є не на часі, оскільки малий бізнес створює робочі місця, а це зменшує напругу у суспільстві. Спрощення адміністративних технологій для малого бізнесу вимагає загальної системи оподаткування, після чого ці дві системи можна буде консолідувати.

Ключевые слова: налогоплательщики, субъекты хозяйствования, упрощенная система, единый налог, малый бизнес, отношение к налогам.

The article deals with the taxation of small business in Ukraine from the point of view of its perception by taxpayers. The study emphasizes that the attitude to taxes is formed on the basis of economic education of the population. The chaotic formation of market economy in the 1990s led to the absence of economic and tax incentives for the emergence and development of small businesses. The adoption of a regulatory act on simplified taxation of small businesses made it possible to develop the activities of these taxpayers. On the other hand, big businesses, through an alternative tax system, began to avoid taxes and reduce their tax burden. Nowadays, because of large-scale evasion of big business, pro-government economists and international lenders are stressing the need to change the simplified tax system or to eliminate it altogether. Taxpayers negatively perceive this position. Changes in the rules of the simplified taxation system are ongoing. For the most part, these changes are in the direction of increasing rates and reducing marginal sales volumes. Taxpayers, for the most part, think that business taxes are too high and

should be reduced. An increasing percentage of the population wants to do small business in Ukraine. Therefore, the issue of small business taxation is affecting a growing population. Polls conducted among Ukrainian citizens on taxation of business showed the willingness of respondents to increase taxes on big business and reduce them on small business. At that time, the government was trying to reform small business taxation. These completely opposite views lead to the need to find a compromise solution for small business taxation. The article emphasizes that the abolition of the simplified taxation system is not timely, since small business creates jobs, which reduces the tension in society. The simplification of administrative technology for small businesses is likely to require a common system of taxation, after which the two systems can be consolidated. Such actions will lead to the reduction of big business evasion and the possibility of further development of small business.

Keywords: *taxpayers, business entities, simplified system, single tax, small business, relation to taxes.*

Постановка проблеми. Система оподаткування загалом і її варіативність зокрема є доволі складними для сприйняття платників податків явищами. Відлуння соціалістичного (комуністичного) минулого впливає на податкове мислення громадян і дотепер. Відсутність на протязі тривалого часу поняття приватної власності, навичок ведення бізнесу, елементарних знань щодо функціонування бюджетної системи призвела до дуже негативного ставлення громадян щодо необхідності самостійного обчислення і сплати податків. Будь-які ставки податків сприймалися і сприймаються як високі. Окрім того, не додавала впевненості у необхідності їх сплати хаотична податкова політика. Велика кількість податків, їх непорядкованість, постійна зміна форм податкової звітності, перевищення повноважень контролюючими органами призводили до небажання суб'єктів господарювання створювати та розвивати малий бізнес, а вже наявний – виводити з «тіні». Тобто податки з малого бізнесу не виконували ні регулюючої (стимулюючої) функції, ні фіскальної. З огляду на це 03.07.1998 був прийнятий Указ Президента України № 727/98 «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності малого підприємництва», який мав на меті спростити адміністрування та сплату податків для суб'єктів підприємництва і стимулювати розвиток малого і середнього бізнесу [7]. Прийняття цього нормативного акта дійсно досягло своєї мети – податкові надходження від господарюючих суб'єктів збільшилися одразу в кілька разів, стимулюючи водночас стрімке зростання малого підприємництва. Однак із часом така альтернативна система оподаткування стала використовуватися для мінімізації податкових зобов'язань великого бізнесу і частково перетворилася на «офшор» усередині держави для несутлінних представників бізнес-еліт. З огляду на це, уряд починаючи з 2010 року (з моменту прийняття Податкового кодексу України) і дотепер постійно намагається зробити більш «жорсткими» умови оподаткування для платників податків на спрощеній системі оподаткування або взагалі її скасувати, що призводить до соціального невдоволення цих категорій платників податків. У 2010 році такі невдоволення навіть вилилися у «Податковий майдан».

Останнім часом не тільки уряд, який керується фіскальними мотивами, але й фахівці МВФ та інших потенційних кредиторів рекомендують якщо не скасувати спрощену систему оподаткування, то значно збільшити податкове навантаження на неї, оскільки саме існування цієї системи, на їхню думку, сприяє нечесній конкуренції.

З іншого боку, платники єдиного податку не готові сплачувати податки за загальною системою оподаткування не тільки через зростання податкового навантаження, але й через ускладнення розрахунків та звітності. Багато суб'єктів малого бізнесу у нашій країні не мають достатнього рівня професійних (фінансових та бухгалтерських) знань для ведення податкової документації, а їхні доходи не дають змоги найняти сторонню особу для надання таким платникам професійних послуг із нарахування податків. Окрім цього, зміна звичного податкового режиму також важко сприймається суб'єктами господарювання із психологічного погляду, оскільки нові «правила гри» завжди привносять сум'яття і деякий страх втратити зайві кошти.

У всіх цих протиріччях досить важко знайти оптимальний компроміс для задоволення інтересів усіх зацікавлених сторін: отримати фіскальну вигоду і виведення великого капіталу з «тіні» з одночасним задоволенням фінансових та ментальних потреб платників податків, які дійсно зацікавлені у розвитку свого невеликого бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики оподаткування малого бізнесу присвячено багато робіт молодих і провідних вітчизняних учених, таких як: В. Андрущенко, Ю. Аністратенко, О. Бетлій, В. Дмитрів, Ю. Іванов, Л. Касьяненко, І. Колупаєва, А. Крисоватий, В. Левін та інші.

Однак здебільшого ці роботи присвячені теоретико-методологічним питанням справляння єдиного податку або фіскальним і регулюючим важелям оподаткування малого бізнесу. З позиції фіскальної соціології, а саме дослідження ставлення платників податків до адміністративних та фіскальних технологій альтернативних систем оподаткування, оподаткування малого бізнесу у наукових дослідженнях майже не розглядаються.

Метою статті є висвітлення ставлення платників податків до можливості ведення власного бізнесу у сучасних податкових реаліях та суб'єктивного сприйняття нових організаційних і адміністративних технологій оподаткування малого бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність реформування або скасування спрощеної системи оподаткування є одним із найдискусійніших питань суспільної думки протягом уже тривалого часу. Еволюція змін податкових норм щодо ставок єдиного податку і граничних обсягів реалізації для можливості використання спрощеної системи оподаткування є тому свідченням (табл. 1).

Еволюція змін умов застосування та сплати єдиного податку в Україні*

Умови оподаткування	Поділ на групи платників податків			
1999 рік				
Групи	Фізичні особи		Юридичні особи	
Ставка податку	20–200 грн / місяць		6% виручки + ПДВ або 10% виручки	
Граничний розмір оподаткованого доходу, тис. грн	500		1000	
Застосування РРО	–		–	
2012 рік				
Групи	I група (фіз. особи)	II група (фіз. особи)	III група (фіз. особи)	IV група (юр. особи)
Ставка податку	1–10% min з/п	1–20% min з/п	3% виручки + ПДВ або 5% виручки	
Граничний розмір оподаткованого доходу, тис. грн	150	1000	3000	5000
Застосування РРО	–	–	–	+
2015 рік				
Групи	I група (фіз. особи)	II група (фіз. особи)	III група (фіз. і юр. Особи)	
Ставка податку	1–10% min з/п	1–20% min з/п	2% виручки + ПДВ або 4% виручки	
Граничний розмір оподаткованого доходу, тис. грн	300	1500	20000	
Застосування РРО	–	не застосовують за умови продажу товарів на ринках	+ (не застосовують тільки фіз. особи за умови продажу товарів на ринках)	
2020 рік				
Групи	I група (фіз. особи)	II група (фіз. особи)	III група (фіз. і юр. Особи)	IV група (с/г виробники)
Ставка податку	1–10% прож. min	1–20% min з/п	3% виручки + ПДВ або 5% виручки	ставки залежать від категорії земель
Граничний розмір оподаткованого доходу, тис. грн	300	1500	5000	не обмежений
Застосування РРО	–	застосовується, якщо дохід > 1 млн грн		

*Примітка: складено за даними джерел [3; 4; 7]

Як видно з таблиці, норми оподаткування суб'єктів малого бізнесу в Україні постійно змінюються. Вони пройшли еволюцію від зовсім лояльних для фізичних осіб у 1999 році до більш жорстких, що діють у 2020 році. Жорсткіші норми були прийняті у 2015 році, завдяки яким починаючи з 2016 року був значно зменшений граничний обсяг реалізації для III групи платників (з 20 млн грн до 5 млн грн) і збільшені ставки податку. Однак на тлі воєнного конфлікту на Сході країни та важкої економічної ситуації у державі загалом такі зміни відбулися без соціальних заворушень (на відміну від 2010 року).

Зменшення граничного обсягу реалізації було підтримано більшістю провладних економістів. Основним аргументом стало те, що представники великого бізнесу за допомогою спрощеної системи оподаткування легально мінімізують свої податкові

зобов'язання, поділивши бізнес на менші частини й оформивши його на сторонніх осіб. З цього приводу у монографії В. Андрущенка, Т. Тучак «Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція)» приводиться думка американського олігарха Джона Моргана: «Платники податків вправі користуватися дозволеними законодавством «податковими лазівками» (tax loopholes), допоки вони існують. Адже вина за надану можливість легалізованого применшення податків лежить на авторах відповідних законів, а не на платниках. Зрештою, останні не вправі вносити платежі, не передбачені законом, а податкова служба – їх адмініструвати. Вихід із ситуації – змінити закон у потрібному напрямі» [1, с. 209]. З нею важко не погодитися.

Вітчизняні можновладці намагаються «змінити закон у потрібному напрямі», запроваджуючи більші

ставки і зменшуючи граничні обсяги реалізації, з подальшими намірами повного скасування спрощеної системи оподаткування як такої, що «руйнує українське бізнес-середовище» (економіст І. Міклош) [2].

З іншого боку, не виконуючи фіскальної функції у повному обсязі, нині спрощена система оподаткування вирішує іншу проблему – проблему зайнятості. Як зауважує експерт В. Дубровський, який вивчає досвід країн, що здійснюють виплати по безробіттю, такі країни «зазвичай роблять усе можливе, аби підтримати навіть просте виживання малого бізнесу, оскільки він запобігає безробіттю» [2]. З фіскального погляду застосування єдиного податку також є виправданим для низькодохідних підприємств, оскільки вони у будь-якому разі приносять стабільні, хоч і незначні, доходи до місцевих бюджетів і допомагають на рівні держави заощадити на виплатах по безробіттю.

Опитування, яке було проведено групою «Рейтинг» у жовтні 2019 року, також підтверджує таку думку. Незважаючи на більш жорсткі норми оподаткування, питома вага фізичних осіб, що займаються підприємництвом, у динаміці зростає (рис. 1).

З рис. 1 видно, що у динаміці зростає питома вага тих, хто вже займається підприємництвом, так і тих, хто хотів би займатися власною справою. Причому починає зростати частка таких фізичних осіб після 2015 року, незважаючи на зростання ставок податків і обмеження щодо обсягів реалізації товарів (робіт, послуг).

Для відстеження реальних обсягів реалізації товарів (робіт, послуг) уряд уже давно намагається ввести обов'язкову норму щодо застосування реєстраторів розрахункових операцій (далі – РРО) для всіх видів підприємницької діяльності (табл. 1). Такі наміри традиційно зустрічають супротив у суб'єктів малого та середнього бізнесу (рис. 2).

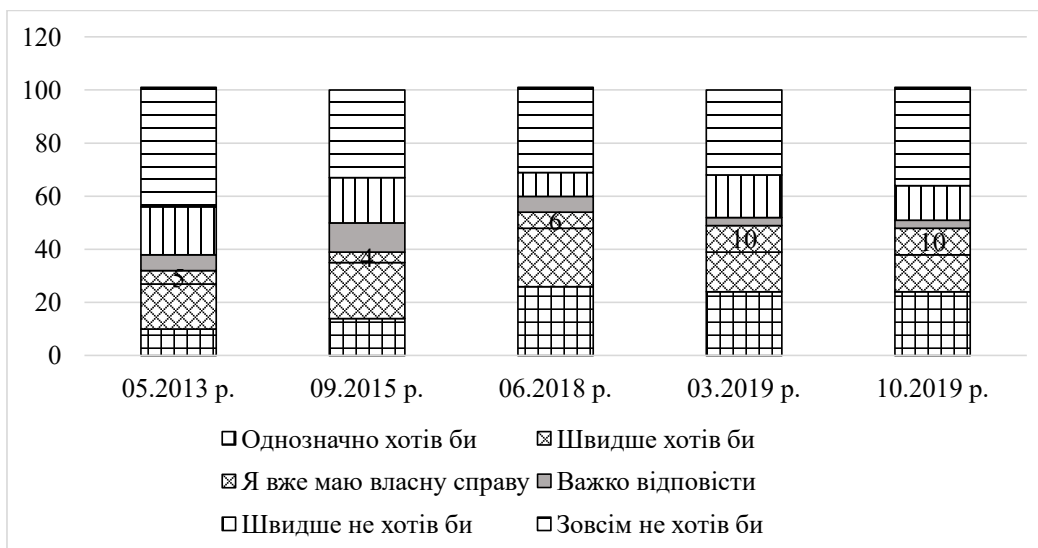

Рис. 1. Результат соціологічного опитування щодо бажання зайнятися власною справою, підприємництвом*
*Примітка: складено за даними джерела [5, с. 6]

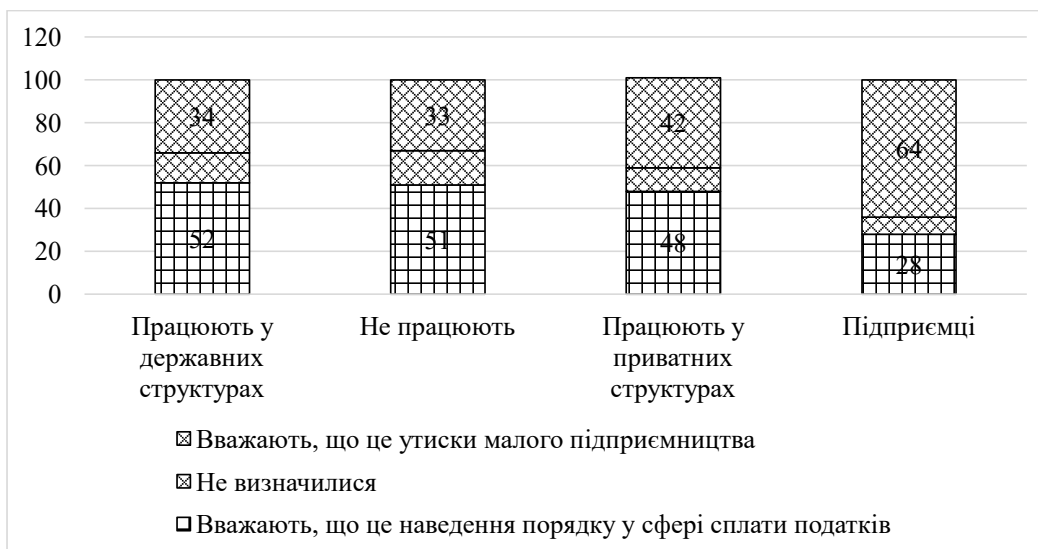

Рис. 2. Ставлення різних категорій населення до розширення сфери застосування РРО*
*Примітка: складено за даними джерела [5, с. 13]

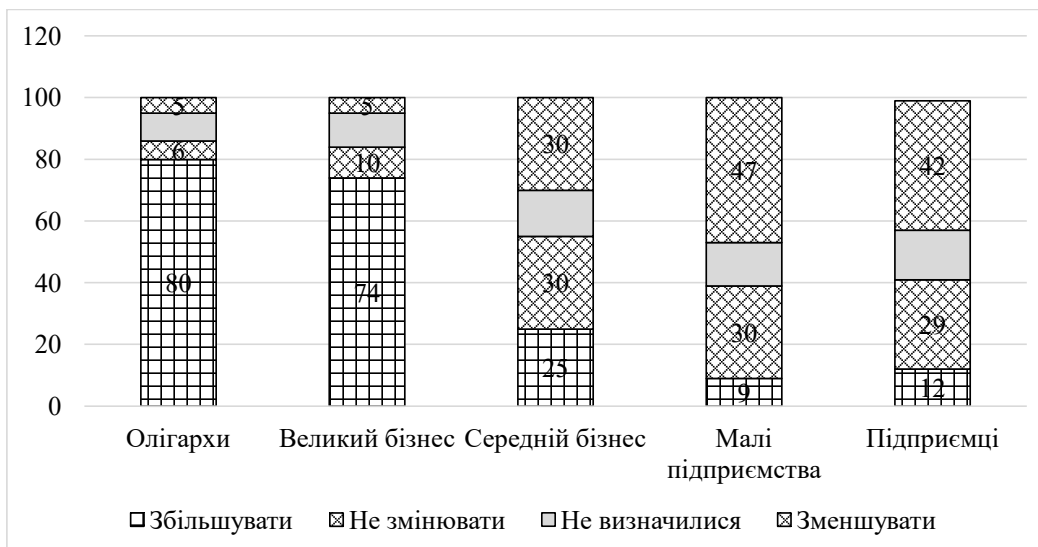

Рис. 3. Ставлення населення України до доцільності змін в оподаткуванні різних категорій бізнесу*

*Примітка: складено за даними джерела [5, с. 20]

З рис. 2 чітко видно суб'єктивізм ставлення платників податків до змін у порядку визначення доходів від ведення бізнесу. Суб'єкти, які не мають власної справи (працюють у державних, приватних структурах або взагалі не працюють) вважають, що всі доходи бізнесу мають бути задокументовані і проконтрольовані за допомогою РРО. Водночас категорія осіб, якої безпосередньо стосується запровадження РРО, вважає це утильками малого підприємництва (64% опитаних). Щодо такого ставлення з боку підприємців є дві причини – вартість РРО (від 1000 грн і більше) та вартість його обслуговування, а також небажання фіксувати всі свої доходи. Згідно з нормами вітчизняного податкового законодавства, якщо у платника податків відбулося перевищення «ліміту» доходів залежно від групи платників єдиного податку, суб'єкту господарювання доведеться сплатити податок за завищеною ставкою і перейти в іншу групу платників, у якій ставки також є вищими. Тому егоїстичне бажання зберегти свої доходи приводить до негативного ставлення до посилення контролю над такими доходами з боку податкових органів.

Ставлення до оподаткування різних категорій бізнесу в опитаних фізичних осіб є досить традиційним для країн пострадянського простору (рис. 3).

Більшість опитаних респондентів вважають, що рівень оподаткування для олігархів та великого бізнесу має бути збільшений. Така думка заснована на тому, що у створенні значної кількості великих капіталів у нашій державі використовувалися незаконні шляхи збагачення. Громадяни здебільшого не усвідомлюють, що зростання податків для юридичних осіб за прогресивною шкалою приведе до подрібнення бізнесу, як це зараз і відбувається за допомогою спрощеної системи оподаткування. Окрім того, будуть порушені такі принципи оподаткування, як «недискримінації» та «нейтральності», і скасовані стимули для легального розвитку бізнесу і його розширення.

З іншого боку, більшість респондентів вважає, що податки на малі підприємства та підприємців мають бути зменшені (47% і 42% відповідно). Знову ж таки,

це суб'єктивна позиція фізичних осіб, які завжди сприймають будь-яку систему оподаткування доходів низькодохідних суб'єктів господарювання як завищену. Третина опитаних респондентів вважають, що рівень оподаткування для малих підприємств та підприємців має залишатися незмінним, що, як зазначалося вище, йде врозрід із думкою провладних економістів та іноземних кредиторів.

Якщо спиратися на суспільну думку, то спрощена система оподаткування має бути не тільки не скасованою, а й за нею потрібно знизити ставки податків.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. На наш погляд, у ситуації, що склалася з оподаткуванням малого бізнесу, не можна не врахувати суспільну думку, однак варто усвідомлювати, що така думка здебільшого складається через обмеженість податкових знань у більшості населення України. З огляду на це необхідно проводити роботу з роз'яснення елементарних засад податкової і бюджетної політики починаючи зі старших класів школи.

Важливо також усвідомлювати, що ідеальної системи оподаткування немає, а тому задовольнити всі вимоги зацікавлених сторін (держави і платників податків) неможливо. Проблема, яка виникла у нашій державі із прийняттям спрощеної системи оподаткування, – це можливість взаємодії альтернативних податкових систем, тобто можливість ухилення від сплати податків або їх мінімізації суб'єктами господарювання, які не належать до малого бізнесу. Тому, на нашу думку, уряду слід зосередитися або на спрощенні загальної системи оподаткування для комфортного переходу малого бізнесу на неї, або на вдосконаленні адміністративних технологій щодо великого бізнесу й унеможливленні штучного подрібнення бізнесу задля мінімізації податкових зобов'язань.

Бібліографічний список:

1. Андрущенко В.Л., Тучак Т.В. Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція) : монографія. Київ : Алерта, 2013. 384 с.

2. Головка І. Спрощена система оподаткування: скасування не на часі. *Вісник. Офіційно про податки*. Київ, 2016. № 33 (890). URL : <http://www.visnuk.com.ua/ua/news/id/3018> (дата звернення: 19.02.2020)
 3. Дзюба Н. Податки та бухгалтерський облік, золотий фонд. *iFactor*. URL : <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/golden/g-01/article-22176.html> (дата звернення: 20.02.2020)
 4. Єдиний податок 2015. АБА бухгалтерський аутсорсинг. URL : <http://www.buhuslugi.com.ua/ua/publika-tsiji/586-edinij-podatok-na-2015-rik-nadanij-v-tablitsyakh.html> (дата звернення: 19.02.2020)
 5. Податки та підприємництво: оцінки та очікування. Дата публікації : 12.11.2019. *Соціологічна група РЕЙТИНГ*. URL : http://ratinggroup.ua/research/ukraine/nalogi_i_predprinimatelstvo_ocenki_i_ozhidaniya.html (дата звернення: 15.02.2020).
 6. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-IV. Дата оновлення: 29.12.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 20.02.2020).
 7. Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності малого підприємництва : Указ Президента України від 03.07.1998 р. №727/98. Дата оновлення: 28.06.1999. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/727/98> (дата звернення: 20.02.2020)
- References:**
1. Andrushchenko V.L., Tuchak T.V. (2013) *Moralno-etychni imperatyvy podatkiv ta opodatkuvannia (zakhidna tradyt-siia)* [Moral and ethical imperatives of taxes and taxation (western tradition)]. Kyiv : Alerta. (in Ukrainian).
 2. Holovko I. (2016) *Sproshchena systema opodatkuvannia: skasuvannia ne na chasi* [Simplified taxation system: cancellation not on time] *Visnyk. Ofitsiino pro podatky*. no 33 (890). Available at: <http://www.visnuk.com.ua/ua/news/id/3018> (accessed 19 February 2020).
 3. Dziuba N. (2012) *Podatky ta bukhgalterskyi oblik, zoloty fond* [Taxes and accounting, gold fund] *iFactor*. Available at: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/golden/g-01/article-22176.html> (accessed 20 February 2020).
 4. АБА бухгалтерський аутсорсинг (2015) *Yedyniy podatok 2015* [Single Tax 2015]. Available at: <http://www.buhuslugi.com.ua/ua/publikatsiji/586-edinij-podatok-na-2015-rik-nadanij-v-tablitsyakh.html> (accessed 19 February 2020).
 5. Sotsiologichna hrupa REITYNH (2019) *Podatky ta pidpriemnytstvo: otsinky ta ochikuvannia* [Taxes and entrepreneurship: estimates and expectations]. Available at: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/nalogi_i_predprinimatelstvo_ocenki_i_ozhidaniya.html (accessed 15 February 2020).
 6. *Podatkovi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 r. no 2755-IV*. Data onovlennia: 29.12.2019. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (accessed 20 February 2020).
 7. *Pro sproshchenu systemu opodatkuvannia, obliku ta zvitnosti maloho pidpriemnytstva : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 03.07.1998 r. no 727/98*. Data onovlennia: 28.06.1999. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/727/98> (accessed 20 February 2020).